

**ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

УДК 372.3: 373.21

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312272>

Наталія Мачинська, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

**ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Стаття розкриває особливості виховання дітей дошкільного віку через призму історико-педагогічного контексту. Автор акцентує увагу на гуманістичній спрямованості виховання, зіставляючи погляди вітчизняних педагогів-класиків, філософів та державних і громадських діячів минулого зі сучасними викликами та завданнями педагогічної освіти (запропоновано огляд чинних нормативних документів з проблеми розвитку та реформування вітчизняної педагогічної освіти).

У статті запропоновано аналіз базових понять дослідження (гуманізм, гуманність, гуманна поведінка, гуманістична спрямованість), показано, що спільною змістовою характеристикою означених понять виступає цінність людини та її взаємовідносини як зі собою, так і з навколишніми.

Зазначено, що витоки гуманістичних ідей у виховання дітей та молоді в Україні датуються ще першими друкованими працями ("Слово про закон і благодать", "Повчання" Володимира Мономаха), гуманістичний напрям у вихованні був одним із важливих в Острозькій колегії та Києво-Могилянській академії.

Ключові слова: гуманізм; виховання; діти дошкільного віку; гуманістичний світогляд; гуманістична спрямованість; виховний процес.

Лит. 16.

Nataliia Machynska, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Preschool and Primary Education Department,
Ivan Franko National University of Lviv

**THE HUMANISTIC ORIENTATION OF PRESCHOOL CHILDREN EDUCATION
IN UKRAINE: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT**

The article reveals the peculiarities of preschool children's education through the prism of the historical and the pedagogical context. The author focuses on the humanistic orientation of education, comparing the views of local classical teachers, philosophers, state and public figures of the past with the modern challenges and tasks of pedagogical education (a review of the current normative documents concerning the development and reforming of local pedagogical education is offered).

The article offers an analysis of the basic research concepts (humanism, humaneness, humane behaviour, and humanistic orientation), it is shown that the common characteristics of these concepts are the value of a person and his/her relationship with himself/herself and others.

It is noted that the origins of children and youth education humanistic ideas in Ukraine date back to the first printed works ("The Word of Law and Grace", "Teachings" by Volodymyr Monomakh), the humanistic direction in education was one of the most important ones in the Ostroh College and the Kyiv-Mohyla Academy.

It is shown that humanism is a separate and coherent philosophical concept defined by such features as autonomy, universality, fundamentality of humanistic ideas, unity of goals and means (there is a description of every feature in the article). It is emphasized that the preschool age is sensitive to the formation of a humanistic worldview, which is interpreted as a generalized system of views, beliefs, and ideals; the pedagogical conditions of humanistic education of preschool children are also singled out. It is noted that a person is a system-forming factor and the basis of a humanistic worldview, where the most diverse attitudes to a person, society, and spiritual values are reflected. It has been proven that education will be most effective and will have a positive result when there is an established pedagogical interaction between the educational institution, the child and his/ her parents.

Keywords: humanism; upbringing; children of the preschool age; humanistic worldview; humanistic orientation; educational process.

Постановка проблеми. Дошкільне дитинство – найбільш важливий та відповідальний віковий період розвитку та становлення особистості людини. У дошкільному віці закладаються основи світогляду, формуються риси характеру, визначаються цінності. На формування особистості дошкільника значний вплив має модель поведінки дорослого, стиль спілкування,

цінності. У цьому контексті ми акцентуємо увагу на гуманістичній спрямованості виховання дітей дошкільного віку. Актуальність обраної проблематики є незаперечною, беручи до уваги ті умови воєнного стану, в яких проживають сучасні діти.

Питання гуманізму, гуманності, гуманістичного підходу не є новими та малодослідженими у вітчизняній педагогічній наці. Гуманізм, гуманність –

основні характеристики поведінки людини, які визначають її ставлення до інших людей, до себе самої, до довкілля, тобто це риси гуманної поведінки.

Водночас наголошуємо, що вивчення історичних передумов появи гуманістичного підходу у вихованні дітей і молоді, зіставлення історичних тенденцій розвитку гуманістичної спрямованості виховних впливів зі сучасними викликами організації педагогічної системи, дадуть можливість для більш ефективної організації виховного процесу в умовах закладу дошкільної освіти (ЗДО), налагодження позитивної педагогічної взаємодії вихователів ЗДО та батьків у контексті виховання дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень. В Українському педагогічному енциклопедичному словнику зазначено: гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людський) – система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність; в історичному аспекті гуманізм – прогресивна течія західноєвропейської культури епохи Відродження, спрямована на утвердження поваги до гідності й розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей [2, 107].

Як наголошує Н. Федорова, сучасний гуманізм – це філософська світоглядна система, яка репрезентує уявлення про людину не лише як вищу цінність і мету соціального розвитку, а й як суб'єкта всебічної відповідальності за наслідки своєї діяльності, свого буття. Саме тому гуманізм у сучасних умовах набуває значення методологічних засад освіти й виховання, стає духовною основою формування особистості [14, 19].

У контексті зазначеного, доцільно звернути увагу на гуманістичну педагогіку – напрям у сучасній теорії і практиці навчання й виховання, що виник наприкінці 50-х – на початку 60-х рр. у США. С. Гончаренко зазначає, що у центрі уваги гуманістичної педагогіки – унікальна цілісна особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на свідомий та відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях [2, 107].

Мега статті – виокремити ознаки гуманістичної школи виховання дітей дошкільного віку, спираючись на історико-педагогічний аспект досліджуваної проблематики та зіставляючи з вимогами сучасності.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система дошкільного виховання базується на провідних принципах, серед яких чільне місце займає гуманістична спрямованість. Гуманістичний напрям виховання закладено у чинних нормативних документах, зокрема:

– гуманізація – один із основоположних принципів виховання, що передбачає створення умов

для особистісної самореалізації, формування людської, широкі, доброзичливої, милосердної особистості (Концепція національного виховання) [5];

– перший пріоритет програми національно-патріотичного виховання – формування української громадянської ідентичності, що доцільно зреалізувати за такими напрямками: підвищення ролі української мови як національної цінності; сприяння утвердженню сімейних цінностей та активне залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання; подолання мовно-культурної меншовартості українців. (Концепція Державної цільової соціальної програми...) [4];

– Стратегія національно-патріотичного виховання передбачає формування національного мовно-культурного простору на основі утвердження державної мови, стійкості його ціннісної основи перед зовнішнім втручанням; формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей українського народу, національної самобутності [11].

Ідеї гуманізму у вихованні дітей та молоді мають глибоке історичне минуле. Так, І. Цюпак виокремлює етапи появи перших писемних згадок, де акцентувалося на гуманістичному спрямуванні взаємовідносин у стосунках князів та підлеглих, милосердя та добродійності у взаємовідносинах між людьми, зокрема: це перші письмові пам'ятки давньоруської культури (Іларіон Київський, “Слово про закон і благодать”; “Повчання” Володимира Мономаха). Дослідниця зазначає, що в епоху великого національного Відродження (XVI – перша половина XVII ст.) формувалася самобутня система навчально-виховних закладів, у яких переважали демократичні та гуманістичні принципи роботи, виникали академії (Острозька – 1576 р., Києво-Могилянська – 1616 р.); традицій гуманізму, демократії дотримувалися у Запорізькій Січі, за Гетьманщини; вони були притаманні творам Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Костомарова, М. Грушевського; істотною ознакою теорії гуманізму є її спрямованість на перспективу [15, 167].

Григорій Сковорода – видатний український філософ, поет і просвітитель-демократ, прогресивний теоретик і практик педагогіки XVIII ст. – зазначав: “Живі проживаймо, друзі мої, наше життя, нехай проминають наші безтурботні дні й хвилини. Дбаймо про все потрібне для плину наших днів, та нехай найперша наша турбота буде про мир душевний, тобто про життя, здоров'я й спасіння її. Яка користь для нас здобути цілого Всесвіту володіння, а душу втратити?” [12, 126]. Мислитель обґрунтував важливі ідеї про людину, її щастя та шляхи його досягнення, утверджуючи істинно людське, духовне в людині як визначальний чинник формування її особистості.

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Аналізуючи витоки гуманістичної спрямованості виховання дітей дошкільного віку в Україні, І.Цюпак стверджує, що перша третина ХХ ст. стала періодом реалізації нових прогресивних ідей гуманізму вітчизняних педагогів С. Васильченка, Г. Ващенко, М. Грушевського, І. Огієнка, С. Русової, які прагнули замінити схоластичну, авторитарно-догматичну систему на нову, гуманістичну, засновану на традиційних ідеалах українців: дружності, побратимства, працьовитості, щирості та ін. [15, 168].

Актуально і сьогодні звучить думка С. Русової, що у моральному вихованні дітей дошкільного віку важливу увагу варто приділяти інстинкту дитини до соціального об'єднання, соціалізації. “Соціальний інстинкт має велике значіння для виховання. Першу увагу дитини викликають рухи тих осіб, що її оточують – підходять до її колиски, одходять, цілують, купають, колишуть. ...що дало людині змогу перемогти в її жорстокій боротьбі з природою – то це об'єднання її зусилля з іншими людьми” [10, 28].

Запозичимо ідеї І.Цюпак, яка наголошує, що фундаментом виховної системи І. Огієнка є основні принципи виховання гуманності дітей: гуманістичної спрямованості, природовідповідності, народності, виховання в праці, які, на думку педагога, відображають основні суперечності та тенденції становлення гуманної особистості в дитячому і юнацькому віці [15].

Як стверджують С. Марчук та І. Чемерис, серед провідних принципів педагогічної системи К.Д. Ушинського чільне місце належить принципу гуманізму. Проблеми виховання гармонійно розвинутої особистості на його засадах педагог розглядав у творах “Людина як предмет виховання”, “Педагогічна подорож до Швейцарії”, “Праця в її психічному і виховному значенні”. Дослідники зазначають, що К. Ушинський визначив такі шляхи реалізації принципу гуманізму: розвиток гуманних рис людини; поведінка за правилом: “не роби іншим того, чим ти сам був би засмучений”; гуманне ставлення до людей, що нас оточують, привчити дитину проймається душевним станом інших людей; ставити себе на місце скривдженого і почувати те, що він повинен почувати [6, 40].

Гуманістичне виховання К. Ушинський дуже тісно пов'язує зі ставленням людини до праці. Він акцентував на праці, яка спрямована на користь, на духовний розвиток людини, на вільну працю. Така праця, на думку педагога, виховує гідність, повагу до людини. Виховання має дати дитині звичку до праці, повагу до людини, яка добре працює.

Гуманність і людська доброта є провідними напрямами виховання у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Педагог наголошує: навчати людяності – найскладніша і неймовірно важка

справа; це означає затвердити вже в маленькій дитині потребу в другові, дорожчє від якого немає у світі. Однією з найбільших радощів дитини має бути просто спілкування з дитиною: я прийшов до тебе тому, що не можу без тебе жити [12, 79].

Психологи та педагоги підкреслюють, що почуття дітей інтенсивно розвиваються саме і дошкільному віці:

– почуття проявляються у ставленні дитини і до самої себе (почуття власної гідності, переваги чи неувпевненості, відчаю...), і до інших людей (симпатія чи антипатія, співчуття, байдужість, почуття товариськості, провини, дружби...), до колективу, до мистецтва [16, 115];

– формуються ознаки гуманної поведінки, що уособлює в собі любов до людей, добре шанобливе ставлення до навколишніх, повагу до ближнього, до його діяльності; це породжує впевненість в собі, як в індивідуальності [3, 165].

Гуманістичне виховання дітей вимагає актуалізації особистісної позиції вихователя закладу дошкільної освіти. Як зазначає Т. Поніманська, сутність гуманізації виховання і навчання дітей старшого дошкільного віку полягає передусім у розробці основ цілісного педагогічного процесу. Дослідниця виокремлює такі педагогічні умови гуманістичного виховання дошкільників: наповнення змісту виховання і навчання гуманістичними смислами; створення умов для активної творчої діяльності кожного вихованця в усьому її різноманітті з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, потреб; емоційний комфорт у спілкуванні та особистісну значущість особистості педагога для вихованців [8].

Виховання дитини – планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку дитини з метою формування у неї моральних понять і установок, принципів, ціннісних орієнтацій і навичок практичної поведінки, які створюють умови для її розвитку [13, 77].

Варто зазначити, що у формуванні особистості дитини дошкільного віку виховний вплив сім'ї є первинним. Дослідники наголошують, що сім'я – першоджерело впливу, а тому найсильніше. У сімейному колі процес виховання значно природніший, ніж у закладі освіти, тут ширші можливості для дитини бути суб'єктом діяльності, ніж у колективі ЗДО. Для побудови повноцінного виховного процесу ЗДО доцільно змінити свою позицію стосовно сім'ї – бачити у ній партнера, без найтіснішого узгодження з яким своїх вимог і виховних дій, особистісного суб'єктивного ставлення до дитини, педагоги не можуть розраховувати на успіх. А він передбачає мету: гуманізувати суб'єкт-суб'єкти взаємини доросло з дитиною, розкрити дитині смислове наповнення її індивідуального ціннісного простору і допомогти в пошуках свого місця в

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

соціальному світі як активного суб'єкта. Без цього, навіть наповнивши виховний процес ціннісним змістом, ми не зуміємо повноцінно спрямувати його на прищеплення дитині значимих базових цінностей [13, 40–41].

Гуманізм – окрема глобальна філософська система. І. Бех стверджує, що самостійність гуманізму визначається такими ознаками, як автономність, універсальність, фундаментальність гуманістичних ідей, єдність цілей і засобів. Так, наприклад:

– автономність гуманізму пояснюється тим, що його ідеї не можуть бути виокремлені з релігійних, історичних чи ідеологічних постулатів;

– універсальність гуманістичних ідей зумовлена їхнім застосуванням до всіх людей і будь-яких соціальних систем; у гуманістичному світогляді можливий вихід за рамки культурної відносності, національних, економічних, релігійних, расових та ідеологічних відмінностей;

– фундаментальність гуманістичних цінностей визначається тим, що вони не можуть розглядатись як щось другорядне; за своїм значенням вони належать до найбільш фундаментальних явищ соціальної структури;

– єдність цілей і засобів у гуманістичному світогляді означає недопущення будь-яких спроб будь-якими засобами добиватись своїх цілей; не можна поступатись гуманістичними принципами, мотивуючи це стратегічною необхідністю [1, 267].

Ми погоджуємося з точкою зору Є. Мулярчука, який наголошує, що гуманізм доцільно тісно поєднати з людяністю, яка не є однією з моральних чеснот, а такою якістю особистісного буття, що виявляється з їх поєднання. І коли відсутні необхідні у тій чи тій ситуації чесноти, це свідчить про нереалізований людський потенціал. Людяність повсякденно виявляється у спілкуванні, в атмосфері доброзичливості та поваги до особистості до себе й до інших [7, 92].

Висновки. Отож, аналіз вітчизняних джерел, тривалий практичний досвід дає можливість виокремити найбільш суттєві ознаки гуманістичної школи виховання. Ми виокремлюємо такі:

1. Ціннісне ставлення до вихованця, що передбачає визнання розвитку особистості як основне завдання закладу дошкільної освіти та становлення індивідуальності особистості як його основний результат.

2. Формування та реалізація виховної моделі, що передбачає створення такого освітнього середовища, у якому відбувається вільний вибір особистістю способів творчої самореалізації, її саморозвиток у гармонії із собою і суспільством.

3. Створення виховної системи, яка вирізняється творчим пошуком змісту, форм, методів і засобів виховання; гуманістична спрямованість виховної

системи передбачає свободу і творчість як вихованців, так і вихователів.

4. Роль педагога гуманістичної школи визначається у реалізації функцій наставника, партнера і друга дитини, котрий постійно враховує її потреби; допомагає набути природності (доброї, вільної, кмітливої), зреалізувати потенційні можливості кожного вихованця.

5. Формування та розвиток особистості вихованця передбачає формування гуманістичного світогляду, який характеризується системою поглядів, переконань, ідеалів; де знаходять відображення найрізноманітніші ставлення до людини та її духовних цінностей, а також до людини загалом як найбільшої цінності.

Гуманізм, як ідейно-цілісний комплекс, містить у собі всі вищі цінності, вироблені людством упродовж тривалого й суперечливого шляху розвитку, що отримали назву загальнолюдських, зокрема: людяність, відповідальність, свобода і справедливість, рівність, гідність, совість, працьовитість, братерство. Гуманістичні ідеї, пов'язані з розумінням людини як частини природи і самоцінності її особистості, створили основу провідної світової орієнтації прогресивних суспільних рухів.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у розробці моделі професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО на засадах гуманної педагогіки, з урахуванням сучасних зразків вітчизняної та зарубіжної школи гуманного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І., Ганнусенко Н., Чорна К. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів загально-освітньої школи. *Українське релігієзнавство*. 2005. № 36. С. 265–281. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2005_4_51

2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.

3. Кіреєва О.Д., Вахняк Н.В. Засоби виховання гуманної поведінки у дітей дошкільного віку на сучасному етапі розвитку педагогіки. *Становлення і розвиток педагогіки*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 23–24 грудня 2016 року). Херсон: Видавничий дім “Гельветика”, 2016. 188 с. С. 162–166. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/pe/19dec2016/19dec2016.pdf>

4. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1233-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text>.

5. Концепція національного виховання студентської молоді, 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr_2_4290-09#Text.

6. Марчук С. Гуманізм, народність та природовідповідність – визначальні принципи педагогічної системи К.Д. Ушинського / С. Марчук, І. Чемерис. *Педагогічний*

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

часопис Волині. 2018. № 4. С. 38–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2018_4_8

7. Мулярчук С. Філософія і педагогіка покликання : монографія. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 344 с.

8. Поніманська Т.І. Підготовка педагога до виховання дітей старшого дошкільного віку в світлі гуманістичної парадигми. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_46

9. Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті (дружня бесіда про душевний спокій) / Скворода Григорій. *Скворода. Найкраще*; пер. Марії Кашуби, Галини Сварник, Назара Федорака. Львів : Видавництво Terra Incognita, 2018. 320 с.

10. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Прага : Укр. громад. вид. фонд, 1924. 123 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002931

11. Стратегія національно-патріотичного виховання, затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15>.

12. Сухомлинський В. Я розповім вам казку... Філософія для дітей / Уклад. Сухомлинська О.В. Харків : ВД "Школа", 2018. 576 с.

13. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : методичні рекомендації / Т.О. Пироженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасова та ін.; за ред. Т.О. Пироженко. Київ – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 120с.

14. Федоров Н.В. Формування гуманістичної педагогічної позиції майбутніх логопедів : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2019. URL: http://ispukr.org.ua/articles/19/19122314_d.pdf.

15. Цюпак І.М. Витоки гуманістичної спрямованості виховання дітей дошкільного віку в Україні. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. Херсон. 2010. Вип. 55. С. 166–171. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/31953_%D0%A6%D1%8E%D0%BF%D0%B0%D0%BA%20%D0%86.%D0%9C..pdf?sequence=1&isAllowed=y

16. Черепаня Н.І. Теоретичні аспекти гуманістичного виховання дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 70 (1). С. 114–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_70%281%2927.

REFERENCES

1. Bekh, I. Hannusenko, N. & Chorna, K. (2005). Kontsepsiia vykhovannia humanistychnykh tsinnosti uchniv zahalno-osvitnoi shkoly [Concept of education of humanistic values of secondary school students]. *Ukrainian religious studies*. No. 36. pp. 265–281. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2005_4_51 [in Ukrainian].

2. Honcharenko, S.U. (2011). Ukrainskyi pedahohichni entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. *The second edition, supplemented and corrected*. Rivne, 552 p. [in Ukrainian].

3. Kirieieva, O.D. & Vakhniak, N.V. (2016). Zasoby vykhovannia humannoi povedinky u ditei doshkilnoho viku na suchasnomu etapi rozvytku pedahohiky [Means of educating humane behavior in preschool children at the current stage of pedagogic development]. *Stanovlennia i rozvytok pedahohiky. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*

(m. Ivano-Frankivsk, 23–24 hrudnia 2016 roku) – Formation and development of pedagogy. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Ivano-Frankivsk, December 23–24, 2016). Kherson, 188 p.; pp. 162–166. Available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/19dec2016/19dec2016.pdf> [in Ukrainian].

4. Kontsepsiia Derzhavnoho tsilovoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku [Concept of the State targeted social program of national and patriotic education for the period until 2025]. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 9, 2020 No. 1233. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].

5. Kontsepsiia natsionalnoho vykhovannia studentskoi molodi, 2009 [Concept of national education of student youth, 2009]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text. [in Ukrainian].

6. Marchuk, S. & Chemerys, I. (2018). Humanizm, narodnist ta pryrodovidpovidnist – vyznachalni pryntsypy pedahohichnoi systemy K. D. Ushynskoho [Humanism, nationalism and conformity to nature are the defining principles of the pedagogical system of K. D. Ushynskiy]. *Pedagogical journal of Volyn*. No. 4. pp. 38–44. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2018_4_8 [in Ukrainian].

7. Muliarchuk, Ye. (2019). Filosofia i pedahohika poklykannia : monohrafiia [Philosophy and pedagogy of calling: monograph]. Kyiv, 344 p. [in Ukrainian].

8. Ponimanska, T.I. (2013). Pidhotovka pedahoha do vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku v svitli humanistychnoi paradyhmy [Preparation of a teacher for raising children of older preschool age in the light of the humanistic paradigm]. *Scientific Bulletin of Donbas*. No. 4. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_46 [in Ukrainian].

9. Rozмова piaty podorozhnikh pro spravzhnie shchastia v zhytti (druzhnia besida pro dushevnyi spokii) [A conversation between five travelers about true happiness in life (a friendly conversation about peace of mind)]. Skovoroda Hryhoriy. *Skovoroda. The best*; translation. Mariy Kashuba, Halyna Svamyk, Nazar Fedorak. Lviv, 2018. 320 p. [in Ukrainian].

10. Rusova, S.F. (1924). Teoriia i praktyka doshkilnoho vykhovannia [Theory and practice of preschool education]. Praha, 123 p. Available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002931 [in Ukrainian].

11. Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 18 travnia 2019 roku. № 286/2019 [Strategy of national and patriotic education by Decree of the President of Ukraine dated May 18, 2019 No. 286/2019]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15>. [in Ukrainian].

12. Sukhomlynskyi, V. (2018). Ya rozpovim vam kazku... Filosofiiia dla ditei [I will tell you a tale... Philosophy for children]. (Ed.). Sukhomlynska O.V. Kharkiv, 576 p. [in Ukrainian].

13. Suchasni dity – vidobrazhennia tsinnosti dorosloho svitu : metodychni rekomendatsii [Modern children – reflection of the values of the adult world: methodical recommendation]. T.O. Pirozhenko, S.O. Ladyvir, K.V. Karasova et al; (Ed.). T.O. Pirozhenko. Kyiv, 2014. 120 p. [in Ukrainian].

14. Fedorova, N.V. (2019). Formuvannia humanistychnoi pedahohichnoi pozytsii maibutnih lohopediv [Formation of a

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

humanistic pedagogical position of future speech therapists]. *Candidate's thesis*. Kyiv. Available at: http://ispukr.org.ua/articles/19/19122314_d.pdf. [in Ukrainian].

15. Tsiupak, I.M. (2010). Vytoky humanistychnoi spriamovanosti vykhovannia ditei doshkilnoho viku v Ukraini [Origins of humanistic orientation of education of preschool children in Ukraine]. *Pedagogical sciences: coll. of science works*. Kherson. Vol. 55. pp. 166–171. Available at: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/3195/3_%D0%A6%D1%8E%D0%BF%D0%B0%D0%BA%20%D0%86.%D0%9C.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

6%D1%8E%D0%BF%D0%B0%D0%BA%20%D0%86.%D0%9C.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

16. Cherepania, N.I. (2016). Teoretychni aspekty humanistychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Theoretical aspects of humanistic education of preschool children]. *Collection of scientific works of Kherson State University. Pedagogical sciences*. Vol. 70 (1). pp. 114–118. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpn_2016_70%281%2927. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.08.2024

УДК 001.891:159.922.73:373.2.013.42

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312308>

Оксана Попович, доктор педагогічних наук, доцент,
декан педагогічного факультету
Мукачівського державного університету

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті представлено обґрунтування проблеми соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку вітчизняними і зарубіжними науковцями. Соціально-емоційний розвиток авторка вважає однією із вагомих передумов повноцінного розвитку дитини-дошкільника, ефективної адаптації її до життя у соціумі, збереження фізичного та психічного здоров'я, підготовки до шкільного навчання. Враховуючи здобутки вітчизняних та зарубіжних наукових студій, соціально-емоційний розвиток трактується як здатність дитини дошкільного віку сприймати як власні емоції, так і емоції, думки, уподобання навколишніх, володіти навичками соціальної поведінки та спілкування з дорослими й однолітками.

Ключові слова: діти дошкільного віку; соціально-емоційний розвиток; емоційний розвиток; соціальний розвиток; соціалізація.

Літ. 10.

Oksana Popovych, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Dean of the Pedagogical Faculty,
Mukachevo State University

SOCIAL AND EMOTIONAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS AS A SCIENTIFIC PROBLEM

The author of the article has emphasized the importance of the child's social and emotional development, since during preschool childhood the formation of personality, development of speech and emotional sphere takes place, the foundations of ethics and morality are laid, and options for attitudes towards oneself and others are formed and strengthened, etc. The success of a preschooler's socialization largely depends on the level of development of his or her emotional sphere, since it is emotions that regulate cognitive processes, the nature of actions, etc. The relevance of the problem has been intensified by the fact that the emotional development of preschoolers, as a mental process, is an integral component of any form of child's activity, his or her behaviour in general, which is of interest to the social sphere. The analysis of recent researches and publications has shown the lack of a single definition of the concept of "social and emotional development of preschool children". However, the combination of the content of the definitions of "social" and "emotional" that make up it, taking into account the peculiarities of the preschool childhood period, makes it possible to characterize and prove the significance of this phenomenon. Taking into account the mentioned above, the purpose of our research is to present a substantiation of the problem of social and emotional development of preschool children by national and foreign scholars. The author considers social and emotional development to be one of the important prerequisites for the full development of a preschool child, effective adaptation to life in society, preservation of physical and mental health, and preparation for schooling. Taking into account the achievements of national and foreign scientific researches, the author has presented her own understanding of the phenomenon under research. The author interprets social and emotional development as the ability of a preschooler to perceive both his or her own emotions and the emotions, thoughts, and preferences of others, to have skills in social behavior and communication with adults and peers.

Keywords: preschoolers; social and emotional development; emotional development; social development; socialization.